

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-018
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, Тоҷикистон, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Анушервони Исрофил дар мавзуи «Одатҳо дар муомилоти маданӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.03 – Ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ пешниҳод шудааст

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самти илм, ки аз рӯйи он диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Диссертатсияи Анушервони Исрофил дар мавзуи «Одатҳо дар муомилоти маданӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.03 – Ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ, ки аз рӯйи он ба Шурои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 январи соли 2022, таҳти №16/шд ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои ҳимоя дода шудааст, мутобиқ мебошад.

Бояд тазаққур дод, ки диссертатсияи тақризшаванда дар доираи барномаи дурнамои корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ шӯбаи ҳуқуқи хусусии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва Консепсияи сиёсати ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 омода гардидааст.

Мубрам будани мавзуи диссертатсия. Яке аз падидаҳои сирфияти илмӣ ва ҳуқуқидоштаро одатҳо ташкил менамоянд, ки таърихи бойи бавучудой ва ташаккулро доро мебошанд. Албатта, нисбат ба одатҳо андешаҳои гуногуни олимони ва муҳаққиқон алалхусус дар фазои илми

ҳуқуқшиносӣ андешаи гуногун ибраз карда шудаанд. Дар баробари ин, мутобиқи маълумотҳои илмӣ дар сарчашмаҳои таърихӣ-ҳуқуқии пешниҳодгардида одатҳо яке аз василаҳои аввалияи танзими муносибатҳои одамон ва ҷамъият баромад мекарданд, ки ҳолати мазкур ба падидаи ҳуқуқӣ шомил гардида, асоси воқеиро ба амал овардааст. Ҳамзамон, баъди дар доираи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ эътироф ва муқаррар шудани он дар шакли меъёри алоҳидаи ҳуқуқӣ баҳс оид ба хусусияти танзимнамоӣ доштани падидаи одатҳо то андозае равшанӣ андохт.

Бо назардошти ҳолатҳои ишорагардида ва доштани муҳимияти илмӣ-назариявӣ ва амалӣ ба риштаи таҳқиқоти илмӣ бурдани одатҳо дар муомилоти маданӣ бисёр саривактӣ ва айни замон аст.

Диссертатсияи Анушервони Исрофил аз феҳристи ихтисораҳо, муқаддима, се боб, ҳашт зербоб, хулоса ва феҳристи адабиёти истифодашуда иборат мебошад, ки ба мақсад, вазифа ва мантиқи таҳқиқот асос ёфтаанд.

Дар муқаддима муҳраи мавзӯи таҳқиқот асоснок карда шуда, сатҳи омӯзиш, мақсад, вазифаи таҳқиқот, асосҳои методологии таҳқиқот, навгонии илмӣ таҳқиқот ва нуқтаҳои илмӣ ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ амалии таҳқиқот, тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия баён карда шудааст.

Боби якуми диссертатсия – «Табиати ҳуқуқии одатҳо дар муомилоти маданӣ» ном дошта, аз чор зербоб иборат аст. Зербоби якуми боби якум – «Таҳаввулотҳои одатҳо дар муомилоти маданӣ» ном дошта, дар он марҳилаҳои асосии ташаккул ва рушди одатҳо дар муомилоти маданӣ бо дарназардошти сарчашмаҳои илмӣ ва таърихӣ мавриди омӯзиш қарор дода шуда, нисбат ба он мавқеи диссертант зикр карда шудааст. Дар доираи таҳқиқоти диссертатсионӣ дар зербоби мазкур аз ҷониби муаллифи диссертатсия чунин андеша пешниҳод мегардад, ки пайдоиши ҳуқуқи одатиро дар ҷомеаи инсонӣ ҷамъбаст намуда, ба хулосае омадан мумкин аст, ки барои онро бо пайдоиши давлат алоқаманд намудан, мо асосҳои

кофӣ надорем. Дар баробари ин, зикр мегардад, ки раванди ташаккулёбии ҳуқуқи одатӣ ба фаъолияти муассисаҳои судӣ дар алоқамандии наздик қарор доштааст. Илова бар ин, далелҳои таърихии муътамад оид ба он, ки қарорҳои судӣ назар ба одатҳои ҳуқуқӣ, сарчашмаҳои қадимтари ҳуқуқ ба ҳисоб мераванд, мавҷуд мебошанд.

Зербоби дуюми боби якум – «Мафҳуми одат дар муомилоти маданӣ» ном дорад, ки дар доираи он аз ҷониби диссертант масоили мафҳуми одат дар муомилоти маданӣ таҳқиқ карда шудаанд.

Зербоби сеюми боби якум – «Таносуби одатҳо бо дигар меъёрҳои иҷтимоӣ» ном дошта, дар он масъалаҳои вобаста ба таносуби одатҳо бо дигар меъёрҳои иҷтимоӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Дар як маврид аз ҷониби муаллиф зикр мегардад, ки омӯзиши танзими ҳуқуқи муносибатҳои ҷамъиятии муосир нишон медиҳад, ки ин гуна танзимнамоӣ на танҳо ба воситаи меъёрҳои ҳуқуқ, балки ба воситаи меъёрҳои дигари иҷтимоӣ, аз ҷумла одатҳо, ахлоқ, анъанаҳо, ҳуқуқ ва ғайра ба роҳ монда шудааст.

Зербоби чоруми боби якум – «Таснифи одатҳо дар муомилоти маданӣ» ном дошта, дар он масъалаҳои вобаста ба таснифоти одатҳо дар муомилоти маданӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Ҳамзамон, қобил ба зикр аст, ки дар доираи зербоби мазкур чунин таснифоти одатҳо дар муомилоти маданӣ зикр карда шудааст: 1) ҳудуди амал; 2) доираи татбиқ; 3) субъектҳои, ки маҷбуруниро таъмин менамоянд; 4) шакли танзими ҳуқуқӣ; 5) мансубияти соҳавӣ; 6) шакли васлқунӣ. Муаллифи диссертатсия зикр менамояд, ки таснифи одатҳои муомилоти маданияи зикргардида барои ҷудо намудани гурӯҳи одатҳои, ки ба таври объективӣ наметавонанд нисбати муносибатҳои тарафҳо татбиқ карда шаванд, имкон медиҳад.

Боби дуюми диссертатсия – «Истифода ва иҷозат додани одатҳо дар муомилоти маданӣ» ном дошта, аз ду зербоб иборат аст.

Зербоби якуми боби дуум – «Шаклҳои таҷассум ва татбиқи одатҳо дар муомилоти маданӣ» ном гирифтааст. Дар доираи таҳқиқоти зербоби

мазкур аз ҷониби муаллиф таъкид мегардад, ки зарурят ба таҳия намудани маҷмуаҳои одатҳо чун маҷмуаҳои ғайрирасмӣ дида мешавад. Маҷмуаҳо хусусиятҳои манфии одатҳоро (номутобикатӣ, нопуррагӣ, душвории муайянсозӣ ва тасдиқ)-ро «суфта» намуда, хусусиятҳои мусбии онҳоро, ки бо танзими муносибатҳои мушаххаси маданӣ-ҳуқуқӣ вобастагӣ доранд, нигоҳ медоранд. Одатҳое, ки дар маҷмуаҳо гирд оварда мешаванд, ба таври дахлдор таҳрир гардида, ба маълумоти шахсоне, ки шартнома мекунанд ва суд расонида шуда, расмиёти тасдиқи далели мавҷудияти одат, ки муносибатҳои муайянеро танзим мекунанд, сода карда мешавад.

Дар зербоби дуюми боби дуум – «Проблемаҳои иҷозат додани одатҳо дар муомилоти маданӣ» диссертант қайд намудааст, ки дар робита ба иҷозат гардидани одатҳо дар илми ҳуқуқшиносӣ чор нуқтаи назар мавҷуд мебошад: а) иҷозатдиҳӣ чун маъқулдони давлатӣ; б) иҷозатдиҳӣ чун эътирофномаи давлатӣ; в) иҷозатдиҳӣ чун таъминкунии одатҳо ба воситаи қувваи маҷбурсозии давлатӣ; г) иҷозатдиҳӣ чун мустаҳкамномаи давлатии одатҳо.

Боби сеюми диссертатсия – «Мафҳум ва моҳияти одатҳо дар муомилоти мадания байналмилалӣ» ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Зербоби якуми боби сеюм – «Одатҳои муомилоти корӣ ҳамчун як намуди муносибатҳо дар муомилоти байналмилалии маданӣ» ном дошта, дар он масоили одатҳои муомилоти корӣ ҳамчун як намуди муносибатҳо дар муомилоти байналмилалии маданӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Ҳамзамон, диссертант зикр менамояд, ки ба тамоюли рӯшди одатҳои байналмилалии савдоӣ бидуни зарурати исбот гардидани мавҷудияти онҳо аз ҷониби тарафҳо чун ҳолати воқеӣ аз рӯи кор амали мантиқан дуруст ба шумор меравад.

Зербоби дуюми боби сеюм – «Табиати ҳуқуқии одатҳои муомилоти маданӣ дар муносибатҳои байналмилалии савдоӣ» ном дорад, ки дар доираи он аз ҷониби диссертант масоили табиати ҳуқуқии одатҳои муомилоти маданӣ дар муносибатҳои байналмилалии савдоӣ мавриди

таҳқиқ қарор дода шудаанд. Аз ҷониби диссертант дар натиҷаи таҳлили муқарраротҳои Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр карда мешавад, ки моддаи 5 Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мафҳуми одатҳои муомилоти қорӣ ва муқаррароти дигари пешбининамудаи қонунгузори маданияро дар бар мегирад, (боби 27 «Иҷрои уҳдадорихо» мод. 356, 358, 359-361, боби 35 «Хариду фурӯш» мод. 528, 536, 576, 577, 578, боби 49 «Суратҳисоби бонкӣ» мод. 935, боби 50 «Ҳисоббаробаркунӣ» мод. 962, 965, 968, 977, боби 55 «Комиссия» мод. 1097), ки одатҳои байналмилалӣ савдоӣ яке аз намуди одатҳои муомилоти қорӣ мебошад.

Дар асоси омӯзиши паҳлуҳои назариявӣ ва амалии одатҳо дар муомилоти маданӣ муаллиф як қатор хулосаҳои илмӣ ва тавсияҳои амалиро манзур намудааст, ки онҳо аз мазмуну моҳияти вазифаҳои гузошташуда бармеоянд.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд. Таҳқиқоти диссертатсионии Анушервони Исрофил дар фазои илми ҳуқуқшиносии ватанӣ аз зумраи нахустин таҳқиқоти диссертатсионӣ мебошад, ки дар он масъалаҳои назариявӣ-амалии одатҳо дар муомилоти маданӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Диссертант вазифаҳои гузоштаи худро дар самти таҳқиқоти диссертатсионии мазкур тавассути нуқтаҳои илмӣ ба ҳимоя пешниҳоднамудааш пурра инъикос намуда, ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои худ аз сарчашмаҳои таърихӣ-ҳуқуқӣ, қонунгузори милли, санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ, инчунин, аз ғояҳои илмӣ олимони ватанию хориҷӣ истифода намудааст, ки онҳо дар маҷмуъ наwgонии таҳқиқоти диссертатсиониро инъикос намудаанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Боиси зикр мебошад, ки эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба таҳлили воқеъбинона ва ҳаматарафаи таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ оид ба одатҳо дар муомилоти маданӣ, таҳлили натиҷаҳо

ва хулосаҳои дар илм пазируфташуда, мафҳумҳо, андешаҳо ва тавсияҳои назариявӣю амалии диссертант, нуктаҳои илмӣ таҳқиқот ва тавсияҳо, таҳқиқи ҳолати кунунӣ, дурнамо ва роҳҳои тақмили қонунгузори кишвар оид ба одатҳо дар муомилоти маданӣ, асос меёбад.

Аҳаммияти илмӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии Анушервони Исрофил аҳаммияти баланди илмӣ-амалӣ дорад. Хулоса ва тавсияҳо, ки дар натиҷаи таҳқиқоти илмӣ ба даст оварда шудаанд, дар таҳқиқоти минбаъдаи масъалаҳои истифодаи одатҳо дар муомилоти маданӣ истифода бурда мешаванд. Хулоса ва тавсияҳо, ки дар рисола баён шудаанд, ба ташаккул ва рушди институти одатҳо дар ҷумҳурӣ равона шудаанд.

Тавсияҳо ва пешниҳодҳои дар таҳқиқот аз ҷониби диссертант манзургардида оид ба баланд бардоштани нақши ҳуқуқии одатӣ, танзим ва ҳалли муносибатҳои ҳуқуқии маданӣ метавонанд дар қонунгузорӣ ва амалия истифода шаванд. Инчунин, мавод, хулоса ва тавсияҳои дар диссертатсия овардашуда метавонанд дар таълими назарияи давлат ва ҳуқуқ, ҳуқуқи маданӣ, ҳуқуқи муурофиавии маданӣ ва иқтисодӣ, инчунин, дар муассисаҳои усулҳои алтернативии ҳалли баҳсҳо, аз қабили судҳои ҳакамӣ ва муҳокимаи арбитражӣ, хангоми навиштани рисолаҳо, монографияҳо ва дастурҳои илмӣ, дипломӣ, магистрӣ, корҳои курсӣ оид ба мавзӯи зикршуда истифода шаванд. Ҳамзамон, муқаррароти асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ метавонанд дар омода намудани адабиёти таълимӣ ва таълимӣ-методӣ, инчунин, чараёни таълими фанҳои ҳуқуқи маданӣ, ҳуқуқи соҳибкорӣ, ҳуқуқи тичоратӣ ва ғ. истифода бурда шаванд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Доир ба мавзӯи диссертатсия ва моҳияти он диссертант 15 мақолаҳои илмӣ, аз ҷумла 7 адади онҳо дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 8 мақола дар нашрияҳои дигар ба таъб расонидааст. Зикр намудан ба маврид аст, ки теъдоди маводи ҷопшуда

ба банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Диссертатсияи Анушервони Исрофил дар баробари муваффақиятҳо, инчунин баъзе масъалаҳоеро дар худ ҷой додааст, ки аз нигоҳи илмӣ баҳснок мебошанд ва онҳоро ба таври зерин нишон додан мумкин аст:

1. Аз ҷониби диссертант дар натиҷаи таҳлили муқарраротҳои Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр карда мешавад, ки моддаи 5 Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мафҳуми одатҳои муомилоти қорӣ ва муқаррароти дигари пешбиниамудаи қонунгузори маданияро дар бар мегирад, ки одатҳои байналмилалии савдоӣ яке аз намуди одатҳои муомилоти қорӣ мебошад. Ба андешаи мо ҳулосаи мазкур баҳснок мебошад, зеро ба омезиши одатҳои байналмилалии савдоӣ ва одатҳои, ки дар доираи юрисдиксияи давлати алоҳида ташаккул ёфта, иҷозат гардидаанд, оварда мерасонад ва ин дар умум ба табиати онтологӣ одатҳои байналмилалии савдоӣ чун сарчашмаи танзими, ки берун аз иродаи давлатӣ дар рафти фаъолияти ҳуқуқҷодкунии ҷамоаи байналмилалии соҳибқорӣ ба миён омадаанд, мутобиқ намебошад. Дар ҳолате, ки одатҳои муомилоти қорӣ дар моддаи 5 Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида табиати миллӣ-ҳуқуқӣ дошта, дар рафти ҳамкорӣ субъектони хусусӣ як низоми ҳуқуқӣ ташаккул ёфта, дар асоси изҳори иродаи давлатӣ қувваи ҳуқуқӣ пайдо менамоянд, одатҳои байналмилалии савдоӣ аз рӯи табиаташ ғайридавлатӣ буда, новобаста аз иродаи давлатӣ аз рӯи соҳаи пайдоиш хусусияти байналмилалӣ доранд ва илова бар ин, ба иҷозат гардидан аз тарафи давлат ниёз надоранд. Дар асоси гуфтаҳои боло омезиши ду гурӯҳи одатҳои аз лиҳози механизми пайдоиш ва табиати ҳуқуқӣ комилан мухталиф – одатҳои муомилоти қорӣ миллӣ ва одатҳои байналмилалии савдоӣ ва одатҳои байналмилалии савдоиро тибқи моддаи 5 Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ намудан, ба андешаи мо амали

дуруст ба шумор намеравад. Аз ин рӯ, ин масъала асоснокии иловагиро талаб менамояд.

2. Диссертант дар раванди таҳқиқоти илмӣ ишора ба он менамояд, ки ташаккули ҳуқуқи одатӣ ба муассисаҳои судӣ вобастагии зич доштаниш мумкин аст. Бо ин назардошт гарчанде ғояҳои муосири илмӣ оид ба масоили мазкур мавриди истифода қарор гирифта бошад ҳам, аз ҷониби худ муаллиф мавқеи мустаҳкам роҷеъ ба ин ғояи пешкашнамуда ба таври пурра зикр нагардидааст. (саҳ. 35). Бо ин назардошт аз диссертант пурсида мешавад, ки дар мавриди ҳимояи ошкорои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба масъалаи мазкур бештар равшанӣ андохта шавад.

3. Аз ҷониби муаллифи диссертатсия дар зербоби дуюми боби 1 муқаррароти моддаи 5 Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистонро мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода, пешкаш намудааст, ки муқаррароти мазкур такмил дода шавад. (саҳ. 64-65). Аммо ба андешаи мо ҳолати мазкур то ба охир асоснок карда нашудааст.

Андешаҳое, ки қайд гардиданд, дар умум, хангоми баҳодихии мусбати таҳқиқоти диссертатсионӣ нақши муайянкунандаро намебозанд ва танҳо шаҳодати он мебошанд, ки масъалаҳои баррасишаванда хеле муҳим буда, мураккаб ва баҳсноканд ва муаллиф дар ҳалли баъзе масъалаҳо дар натиҷаи омӯзиши сарчашмаҳои ҳуқуқӣ, адабиёти соҳавӣ ва баҳодихии ақидаҳои олимони гуногун нуктаи назари муаллифии худро пешниҳод намудааст, ки ин хоси гузаронидани чунин таҳқиқоти илмӣ мебошад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсияи Анушервони Исрофил ба талаботи бандҳои 31 ва 33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона

навишта шуда, дорои мазмун ва мантики ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи навгонии илмии диссертатсионӣ, нуктаҳои илмӣ ва пешниҳоду тавсияҳои амалие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ саҳми шахсии муаллифро тасдиқ менамоянд. Инчунин, тарзи навишт, масъалагузорӣ ва услуби таҳқиқоти илмӣ саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳад.

Хулоса, таҳқиқоти диссертатсионии Анушервони Исрофил ба талаботҳо оид ба корҳои диссертатсионӣ дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он сазовори ноил гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси 12.00.03 – Ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, ректори

Донишкадаи тақмили ихтисоси

Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Собирзода И.С.

Имзои Собирзода И.С.-ро тасдиқ мекунам:

мудир бахши кадрҳо ва коргузори

Донишкадаи тақмили ихтисоси

Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Сайфидинзода Г.С.

« 1 » 12 2023 с.

Суроғи муқарриз:

Донишкадаи тақмили ихтисоси Вазорати адлияи
Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734063,

Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе,

ноҳияи Шохмансур, хиёбони Айнӣ 127

E.mail: sis-tj85@mail.ru

Телефон: +992(37) 225-02-51

Телефони мобилӣ: +992-93-808-22-66

Факс: +992(37) 225-02-60